

quod prima vice Deus Moysi manifestavit, etsi divinus hic scriptor hac voce utatur in conscribenda Genesi; Moyses autem Deo isti fictio tribuisset omnia mirabilia ac mundi ipsius creationem in hypothesi Salvador, etsi nemo alius hoc deprehenderit præter incredulum istum.

Ad 4. N. Hoc enim monstrum potius excluditur tum facto ipso, tum analogia, tum historia ac convictione. Hæc enim omnia nos ducunt ad Deum distinctum ab omnibus objectis, quæ nos circumstant, admittendum et cognoscendum; et pauci dumtaxat athei larvati hac idea entis absoluti in sensu auctoris convinci potuerunt, omnibus gentibus reclamantibus (1).

Ad 5. Neg. prorsus. Licet enim vox Jehovah denotet *eum qui est*, seu *qui erit*, ut patet ex sensu, quo Moses, seu potius Deus ipse eam usurpavit, non aliud tamen exprimit nisi eum qui necessitate naturæ existit, quique distinctus est ab iis omnibus, quæ non habent nisi existentiam communicatam, accidentalem, atque ut ita dicam, precariam; quæ, quidquid sunt, illud ab eo habent, qui essentialiter est, nempe Deo, qui hæc omnia ex nihilo condidit, ipso referente Moysæ, ut mox dicemus.

Ad 6. D. Ad designanda diversa ejusdem supremi Numinis attributa, C. ad designandum portentum ab auctore excogitatum N. Cum videat Salvador causæ suæ officere nomen *Adonai*, quod dominum significat et hominibus etiam passim tribuitur, ipse vertit *principium*: at hac significatione ex centum triginta quatuor locis, in quibus juxta Masorethas Deo tribuitur, nunquam invenitur (2).

Ad 7. Neg. Elohim indicare, ut adversarius contendit, virium collectionem, sed Deum ipsum designat, cui promiscue tribuitur tum singulari numero tum plurali juxta indolem hebraicæ linguæ. Sane in plurali adhibetur passim ad designandam rem prorsus singularem; ita scilicet affirmatur de unico Angelo, Jud. XIII, 22; de uno vitulo, quem ut Deum Hebræi venerati sunt, Exod. XXXII, 31; de uno idolo, ut Dagone, Jud. XVI, 24; de uno Moysæ, quando Deus eum constituit *Deum Pharaonis*, Exod. IV, 16; VII, 1; de Arca, 1 Reg. IV, 7, et alibi; quæ cum res singulares sint, plurali tamen numero per hanc vocem efferuntur. Quod si demus adversario *Elohim* reipsa indicare collectionem virium, tunc reponimus non indicare collectionem abstractam, sed ens quod unum est, et est collectio virium omnium in summo gradu, nempe intelligendi, volendi, creandi, movendi, destruendi, etc. Ridiculam pariter se prodit ejus versio seu potius commentatio primi Geneseos versiculi: *Vires seu potius virium unio fecit cælum et terram*; quænam vires fecis-

(1) *Qu'on ouvre l'histoire de l'Inde*, inquit Salvador (loc. cit. pag. 177), on retrouvera partout cette conception, mais accompagnée des plus fausses conséquences. Hæc quidem ipse asserit, attamen nullo documento probat assertionem suam. Ex historia religiosa omnium populorum contrarium potius evincitur.

(2) Cf. Buxtorfius ad vocem 1778.

sent cælum et terram? An hujus universi attractio universalis aut affinitas chimica? Ast nondum erat juxta Salvador. Adde verbum *Bara* בָּרָא ut suo loco ostendemus, vere et proprie significare educationem ex nihilo. Restat igitur ut Moyses describeret mundi creationem factam a Deo, qui ab hoc universo distinctus sit. Hoc vero sublato fundamento ex se concludunt, quæ Salvador nugatur circa Elohim politicum et theologicum, ac ejus esse substantivum cum suis modis et temporibus. Non est igitur cur diutius in his refellendis immoremur. (1).

Inst. Talem fuisse Moysis mentem facile ex

(1) Hæc mutatus est, ut diximus, Salvador partim ex Schelling, qui, in *Epist. philosoph. de dogmatismo et criticismo*, aperte docet pantheismum, affirmans: « *To Ego* includit omnem existentiam et realitatem; quia si extra ipsum aliquid daretur, hoc esset absolutum; quod est absurdum. Hoc igitur Ego est infinitum, indivisibile et immutabile. Si substantia est aliquid absolutum, *et Ego* est unica substantia, vel si darentur plures substantiæ, daretur *Ego* extra *Ego*, quod esset contradictorium; quod est, in *et Ego* est, extra *et Ego* nihil est; si *et Ego* est sola substantia, quidquid est, non est nisi accidens *et Ego*. Unde concludebat Deum esse Ego non ego, in *praxi Deum esse Ego absolutum, quod destruit non Ego*. Partim mutatus est a sansimonianis, qui pariter docent Deum esse quidquid est. Sic in libello qui inscribitur *Religion Saint-Simonienne*, Paris, 1831, *Communione générale*, pag. 40, in allocutione sequitur: *Le père Enfantin*: « *Chers enfants*, Dieu est tout ce qui est. Tout est en lui, tout est par lui, nul de nous n'est hors de lui, mais aucun de nous n'est lui. Chacun de nous vit de sa vie, et tous nous communions en lui; car il est tout ce qui est. » Hic singuli dicuntur non esse Deus, quia singuli non sunt tota rerum universitas, sed sunt ejus partes tantum, atque ex eo quod Deus sit omne quod est, infertur nos omnes communicare in ipso. His pariâ habet Salvador, qui, ut respondeat sibi propositæ difficultati: « Mais alors chaque chose n'est-elle pas Dieu? » respondet, pag. 184: « On ne peut conclure de ce que chaque chose, chaque être doué ou non doué d'intelligence, tient à l'être absolu et dépend de lui, que cette chose ou cet être doive s'appeler Dieu. Chaque citoyen en particulier est-il le peuple? chaque membre de l'être humain est-il l'homme, etc. »? Et hinc infert easdem consecutiones, quas ex eodem principio deducunt sansimoniani. Hi enim inferunt religionem esse politicam, dogma effici scientiam. Etenim in libro: *Religion Saint-Simonienne, Enseignement central (extrait de l'Organisateur)*, Paris, 1831, pag. 31 et 32, ita legitur: « J'aurai réconcilié l'humanité avec Dieu, c'est-à-dire avec elle-même et avec le monde; comme rien ne se trouve en dehors de Dieu, la politique devient la religion, la science devient le dogme. Et hæc ipsa docet Salvador, qui p. 183 dicit: Tout signale donc l'existence d'un point central de l'immensité, d'un moi de l'être infini, d'un foyer incalculable de la législation universelle, d'où s'échappe éternellement ce qui donne la vie à toute chose, et vers lequel tout est ramené, etc. ». Possem pluribus hanc assertionem prosequi, sed, ne nota nimis proluxa sit, ista sufficiant ad evincendum, non a Moysæ, sed tum a criticismo germanico, tum a sansimonianis suas ideas hunc incredulum Judæum philosophum hausisse. Dixi a sansimonianis, quorum doctrinæ, ut ex dictis patet, mysteriis erat initiatus, licet ejus opus prodierit in lucem anno 1829, productiones vero Sansimonianorum e suis tenebris non exierint erumpere nisi anno 1850 et seqq. Hoc ideo animadverti, ne quisquam me anachronismi accuset, dum a sansimonianis affirmavi Salvador doctrinam suam mutatum esse, cum notum sit, longe ante annum 1829

ipsius scopo colligitur, qui alius non fuit nisi per unius entis ideam ostendere naturam politicæ constitutionis populi israelitici, et cum hac idea omnia componuntur, quæ tum Moyses ipse tum ceteri prophetæ Deo tribuunt. Cum enim homo sit symbolum maxime idoneum magni istius entis, plerique veterum, licet persuasi essent Deum incomprehensibilem esse et absque forma, eum tamen repræsentarunt ut membrum humanitatis. Legislator hebræus monet talem non esse verum existendi modum magni entis; vulgus tamen non percipit nisi quod sensus percipit, hinc est quod prophetæ exhibeant Deum ut loquentem, audientem, etc. et sic facile est ceteras omnes metaphoras exponere. Ac 1. quidem veritas est expressio *eius qui est*, seu expressio legum entis generalis, quibus homo semper subjectus est. Hinc dicitur veritas *revelare* se homini, et homo recipere *verbum* metaphoricum Jehovah, ex quo promanant locutiones: *Æternus vult, quærit, jubet*; et quo magis homo ad veritatem accedit, dicitur *amicus Jehovah*, quo magis recedit, fit *inimicus*; hinc rursum *voluntates* Jehovah, etc. (1). 2. Sic per epitheta humanitatis propria præcipue leges, quibus humanitas indiget, in totidem attributa Jehovah commutata sunt. Atque inde Deus *bonus, fidelis, potens, vindex, timor Jehovah*, etc. dictus est, sive ex bonis, quæ in mundo sunt, sive ex cælorum extensione, sive ex malis, quæ premunt scelestum, vel bonis quæ amicis veritatis consequuntur. 3. Species locutionum afficit relationes inter Jehovah et populum. Vocatur Deus Abraham, quia ab hoc patriarcha agnitus; Deus Israël, quia Moyses constituit populum, assumendo hoc principium unitatis ut basim, et idem istud proponendo tanquam objectum publici cultus. Cum vero homo juxta doctrinam Hebræorum activus et passivus sit in suis relationibus cum Jehovah, hinc factum est, ut Deus exhibeatur modo electus a populo, modo populum eligens. Nemo proinde rem adeo magnam et sublimem satis mirari poterit, quod scilicet dogma integrum Mosis duobus verbis concludatur *Jehovah Echad* (יהוה אחד) esse unum est, non existit nisi unum esse (2); ergo.

Resp. Neg. talem fuisse scopum Moysis, et nego cetera, quæ obtrudit nuper hic judæo-philosophus, tum contra apertam Moysis narrationem, tum contra sensum universæ gentis suæ ejusque ætatis, ex quibus ne unus quidem suspicatus unquam est pantheismum insinuari seu, ut ipse vocat, infini-theismum, sive in libris Moysis sive in libris prophetarum. Deus certe, quem Salvator fingit, nec erat colendus nec timendus, multo minus dignus pro quo tot ac tanta paterentur Judæi sive ante sive post Christum, ut reipsa peressi sunt, ne ab eo deficerent sive ante sive post Christi adventum. Mitto argumenta, quæ sive ex divina providentia, quæ per-

(1) *Ibid.* pag. 190.

(2) *Ibid.* pag. 188.

petuo elucet in hujus populi conditionibus, sive quæ ex miraculis et vaticiniis deducuntur; ea enim, etsi rejiciantur ab hoc incredulo, testatissima tamen sunt, nec eludi possunt, ut suo loco ostendimus. Demum semel admissa absurda hæc ab adversario primum excogitata hypothesi, sequeretur Moysen et seriem prophetarum, doctores omnes et sacerdotes hebraicæ gentis fuisse deceptores et seductores, et integrum populum per ingentem sæculorum seriem non fuisse nisi ludibrium hujus deceptionis, etsi nemo unquam eam detexerit vel suspicatus de ea fuerit. Falsum præterea est quod de infortuniis vel felici sorte asserit auctor, quæ vitam vel male vel recte actam comitantur; imo hæc fuit continua prophetarum querela, quod sæpe infausta bonis, fausta malis acciderent, ut patet ex Psal. LXXII, 5-16; Jerem. XII, 1 et seqq.; Habac. I, 4, et alibi passim. Ergo nullus timor concipi potuisset ex ipsorum pravitate. Quare, ne in hoc systemate refellendo prolixior sim, cum Moyses prædicavit Dei unitatem, non prædicavit nisi unitatem summi Dei creatoris cæli et terræ, omniumque provisoris et conservatoris; objectum unicum adorationis et cultus proposuit, totque hunc cultum munivit præsidii, ne populus aliarum gentium scandalo deciperetur, atque ad polytheismum et idololatriam prolaberetur, et sic vera conservaretur religio usque ad adventum Christi, a quo ad omnes gentes dimanare debebat.

Dices: Nonne pantheismi vestigia occurrunt in illis Ecclesiastici verbis, XLIII, 29: *Ipse (Deus) est in omnibus*, seu, ut fert græcus textus: *Ipse (Deus) est omne* (1); nec non in verbis S. Pauli, Rom. XI, ult: *Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*; et clarius adhuc Act. XVII, 28: *In ipso vivimus, movemur et sumus*; sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt: *Ipsi enim et genus sumus*? Nihil igitur in medium protulit Salvador, quod ipsi scriptores sacri non dixerint.

Resp. Neg. His enim testimoniis aliisque similibus non aliud docemur nisi Dei immensitatem, qua fit ut omnia in ipso sint et ipse sit in omnibus rebus, ut res a se conditas conservet et regat, ipsis vitam tribuat et actionem, quod infra ostendemus (2). Hoc sensu exponi pariter debent nonnulla patrum dicta, quæ prima fronte difficultatem facessere videntur; ut cum Origenes, *De Principiis*, lib. II, cap. I, n. 3: *Sicut corpus nostrum*, inquit, *unum ex multis membris aptatum est, et ab una anima continetur, ita et universum mundum velut animal quoddam immensum atque immane opinandum puto, quod quasi ab una anima, virtute Dei ac ratione teneatur. Quod etiam a Sacra Scriptura*

(1) *Αὐτός ἐστι τὸ πᾶν.*

(2) Verba autem Ecclesiastici, juxta expositionem Calmet, non aliud continent nisi sermonis hactenus instituti conclusionem, qua adstruitur Deum esse principium et finem rerum omnium. Vel ut clarius exponit Cornelius a Lapide: *Deus est omne*, quia ipse est *et* *is*, id est ens primum, essentialis, immensum, a quo omnia alia entia necessario et essentialiter pendunt, adeo ut, si per impossibile non esset Deus, impossibilis foret alterius cujuscumque entis existentia.

indicare arbitror per illud, quod dictum est per prophetam (Jeremiam, cap. XXIII): Nonne cælum et terram ego repleo, dicit Dominus...? Sed et illud, quod ait Paulus, cum apud Athenienses concionaretur, dicens: Quoniam in ipso vivimus, movemur et sumus. Germana enim Origenis mens ex verbis immediate sequentibus eruitur, cum subdat: Quomodo enim in Deo vivimus et movemur et sumus, nisi quod virtute sua universum constringit et continet mundum? Eadem ratione exponitur auctor Dionysius Areopagita nuncupatus, de quo consuli potest S. Thomas (1).

PROPOSITIO IV. — Admitti nequit ulla realis distinctio inter Deum ejusque attributa sive absoluta sive relativa, neque inter attributa absoluta ipsa.

Si enim ejusmodi daretur distinctio, admitti in Deo deberet realis compositio; atqui hæc compositio in Deum cadere non potest, qui ex Propos. 1. est omnino simplex; excludi igitur a Deo debet omnis realis distinctio sive inter divinitatem ejusque attributa absoluta ac relativa, sive inter attributa absoluta ipsa.

Hæc autem doctrina tum in Scriptura tum in patribus fundatur. In Scriptura quidem, quæ Deum perpetuo exhibet simplicissimum; id inter cetera evincunt testimonia illa, in quibus de Deo prædicantur nomina abstracta, cujusmodi sunt sapientia, vita, veritas, aliaque id genus multa, quibus plena sunt sacra eloquia. Ex patribus, quorum loca ingenti numero affert Petavius (2), nos unum vel alterum tantum in medium proferemus. Sit ex græcis S. Gregorius Nazianzenus, qui: Unum, inquit, tria, et tria unum, in quibus Deitas, vel, ut exactius dicam, quæ tria sunt Deitas (3). Sic etiam S. Joannes Damascenus: Deus, inquit, est simplex, et non compositus. Quod autem e multis et differentiis constat, est compositum. Quare si increatum, principii expers, incorporeum, immortale, sempiternum, bonum, procreandi vim habens, et ejusmodi alia, substantivas esse dicamus differentias Dei, tot ex rebus ille constatus, non erit simplex, sed compositus, quod extremæ impietatis est (4). Ex latinis S. Augustinus, epist. CXX, alias CCXXII, cap. III, num. 13, scribit: Nunc vero tene inconcussa fide Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse Trinitatem, et tamen unum Deum; non quod sit eorum communis quasi quarta Divinitas, sed quod sit ipsa ineffabilis et inseparabilis Trinitas. Demum S. Bernardus sic perstringebat Gilbertum: Si divinitas non est reipsa Deus, erit aliquid quod non est Deus, aut nihil... Quod si aliquid est quod non est Deus, aut minor erit Deo, aut major, aut par. At quomodo minor, qua Deus est? Restat ut aut major

(1) Cont. gentes, lib. 1, cap. 26.

(2) Toto lib. II, ac præcipue cap. 7.

(3) Ἐν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οὗς ἡ θεότης; ἢ τὸ γε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ θεότης. Orat. XXXIX, (apud eundem Petav. loc. cit.)

(4) Τὸ θεῖον ἀπλοῦν ἐστὶ, καὶ ἀσύνθετον· τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συλλεγμένον, σύνθετον ἐστὶν· εἰ οὖν τὸ ἁγίαστον, καὶ ἄνεργον, καὶ ἀπάμωτον, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀλόγιον, καὶ ἀγνώστον, καὶ ἀδημιουργητόν, καὶ τὰ τοιαῦτα οὐσιώδεις διαφορὰς εἴποιμεν ἐπὶ Θεοῦ, ἐκ τούτων συλλεγμένον, οὐχ ἀπλοῦν ἐστί, ἀλλὰ σύνθετον· ὅπερ ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστὶν. De fide orth. lib. I, cap. 9.

rem fatearis aut parem. Sed si major, ipsa est summum bonum, non Deus. Si par, duo sunt summa bona, non unum. Quod utrumque catholicis refugit sensus (Serm. 80 in Cant., num. 6) (1).

Cui quidem rationi a S. Bernardo allatæ præter alia argumenta et hoc addi potest: Si proprietates divinæ ab ipsa substantia realiter distinguantur, aut substantiæ sunt, aut accidentia; si substantiæ, ergo plures erunt substantiæ in Deo, quod repugnat; accidentis aut qualitas in Deo esse non potest; ergo.

Et sic confutati manent tum græci palamitæ, qui ἐνέργεια sive virtutem in Deo distinguebant ab ipsa divina substantia et cum ipsis sociniani, nec non Gilbertus Porretanus, qui divinas proprietates, et abbas Joachim, qui divinas Personas a Dei substantia realiter distinguebat. Consulatur S. Thomas p. I, q. 3, art. 3.

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Non magis officit simplicissimæ naturæ divinæ realis distinctio inter Dei essentiam ejusque attributa sive absoluta sive relativa, sive inter attributa absoluta ipsa, quam distinctio realis personarum, quæ profecto nullam infert compositionem in Deo; ergo falsum est per realem distinctionem inter divinam substantiam et attributa destrui simplicitatem Dei. Sane 2. si res ad trutinam revocetur, certo patebit ex difficultatibus vel incommodis, quæ solent urgeri adversus ejusmodi distinctionem, nullum forsitan existere, quod pari jure intorqueri non possit adversus ipsam realem proprietatum relativarum distinctionem. Quod 3. cum probe intellexerint patres græci, Basilius, uterque Gregorius, Nazianzenus atque Nyssenus, disputantes adversus Eunomium, nec non Cyrillus Alex. (2), ex professo docent in Deo distinguere, imo et differre substantiam ab ejus operatione ac vi, ἐνεργεια, quo nomine, non solum actionem, sed attributa etiam comprehendunt; ergo.

Resp. Ad 1. Neg. assumptum, ac nego præterea paritatem; prior enim distinctio nequit concipi nisi in substantia ipsa divina, ac propterea admitti non potest, nisi in divina substantia admittatur compositio; posterior autem distinctio, nempe personarum, non cadit in substantiam, quæ una eademque ac tota est, tum in tribus personis simul sumptis, tum in earum qualibet, sed cadit solum in proprietates personales, quæ non dicunt nisi rationem peculiarem, qua una se habet ad alteram, per mutuam relationem, ex quibus proinde nunquam potest ulla oriri compositio.

(1) Ex quibus verbis inferunt critici passim Gilbertum reipsa admisisse distinctionem realem inter divinitatem et attributa. Prius enim dixerat S. Bernardus: Recedant a nobis, carissimi, recedant novelli, non dialectici, sed hæretici, qui magnitudinem, qua magnus est Deus, et item bonitatem, qua bonus, sed et sapientiam, qua sapiens, et justitiam, qua justus, postremo divinitatem, qua Deus est, Deum non esse impiissime disputant. Divinitate, inquit, Deus est, sed divinitas non est Deus. (2) Thesauri lib. II, cap. II.

Ad 2. Neg. iterum, ut ex modo dictis patet.

Ad 3. D. Docent distingui et differre substantiam ab ejus operatione et vi, cogitatione, vel ut ipsi loquuntur, κατ' ἐνέργειαν, C. re N. ut manifestum sit ex ipsorum scopo; refellebant enim Eunomium, qui hanc rationis seu cogitationis distinctionem inficiabatur (1).

I. Inst. Patres non solum ratione ac cogitatione, sed re distinctam divinam substantiam asserebant: ab ipsius attributis, ut 1. eruuntur ex Dionysio vulgo Areopagita, cujus celebre est effatum De unita et distincta theologia; hoc est, ut scribitur, cap. II, De eo quod secundum unitatem et secundum differentiam de Deo dicitur, ita ut ex ipsius mente ad unitatem referatur substantia, ad ea autem quæ sunt secundum differentiam, referantur Dei operationes et attributa, quatenus extra Deum sese porrigunt ad creaturas, quod de substantia, quæ incommunicabilis est juxta ipsum, dici non potest. 2. Dionysio consonat S. Joannes Chrysostomus, qui in ea Christi verba, Philippe, qui videt me, videt et patrem meum, hæc habet: Videamus præterea, quidnam Philippus intueri velit. An sapientiam Patris? An vero bonitatem? Minime; sed hoc ipsum quid tandem sit Pater, ipsam, inquam, essentiam (2). Quibus verbis aperte secernit divinam essentiam ab ejus attributis. Nec latini patres a græcis hac in parte dissentiant; etenim S. Augustinus, De Trinitate, lib. VII, cap. IV, num. 9, docet, quod aliud Deo est esse, aliud Patrem esse, vel Dominum esse; quod enim est, ad se dicitur, Pater autem ad Filium, et Dominus ad servientem creaturarum dicitur; et ib. cap. II: Non eo Verbum, inquit, quo sapientia, quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cujus Verbum est, sicuti Filius ad Patrem, sapientia vero eo quo essentia. Sic patres ceteri. Ergo.

Resp. Neg. A. Ad 1. probationem, D. ita ut Dionysius ad unitatem theologiæ referat totam divinam substantiam, una cum attributis tum absolutis tum relativis, et ad distinctam referat personas realiter inter se distinctas, C. ita ut ad unitatem solam referat substantiam divinam, prout secernitur ab attributis in sensu adversariorum, ad distinctam autem referat operationes et attributa N. Hanc verò esse mentem hujus auctoris, quo potissimum Græci abutuntur, aperte patet ex eo, quod in eodem cap. II, in quo verba citata habentur, illud unum seu unitum ἑνωμένον, definiat esse quodcumque absolute ac tribus personis convenit; illud vero distinctum differensque, διακεκριμένον, esse quod proprium est, ut esse Patrem, esse Filium.

Sic etiam ad unitatem theologiæ revocat, quæcumque a tribus personis in creaturas proficiuntur. Ut est, inquit, substantiæ communicatio, vitæ ac sapientiæ largitio, aliaque bonitatis dona, quæ causa est omnium rerum, ac principium. Ad distinctam autem

(1) Cfr. Petav. lib. I, cap. 13.

(2) Ἄλλως δὲ ἴδωμεν τὴν ἐν Φιλιπποῦ ζητεῖν ἴδειν· ἄρα τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς; ἄρα τὴν ἀγαθότητα; οὐχὶ ἀλλὰ αὐτὸ τὸ τί ποτὲ ἐστὶν ὁ θεός, αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Hom. LXXIV, in Joan. alias LXXIII, num. 1. tom. VIII, pag. 433, edit. Montfaucon.

theologiæ refert Christi incarnationem, et administrationem omnem, quæ ab illo solo, proprieque suscepta persona excludit reliquas duas (1).

Ad 2. N. vel D. Prout hæc distincte a mente nostra concipiuntur, C. prout reipsa in se sunt N. Et sic explananda sunt cetera ejusmodi patrum dicta, ut ex dicendis in insequenti propositione patefiet. Ac, ne longius rem protrahamus, eodem modo est exponendus S. Augustinus, in iis, quæ objiciuntur, locis, ut verba ipsa recitata ostendunt, in quibus vult evincere alia ratione divinam substantiam dici Deum, alia Patrem; cum primo sensu accipiatur vox Dei absolute, altero relative; quod et de Dei sapientia ac Verbo ejus filio valet. Maximinus enim arianus pluralitate personarum earumque distinctione derogari contendebat divinæ simplicitati, hoc autem negat S. Augustinus ex eo quod, licet plures distinguantur, seu potius a mente nostra apprehendantur divinæ proprietates, quia divina essentia pluribus æquivalet, non propterea ejus simplicitati detrahatur; sic enim disputat: Numquid bonitas et sapientia et clementia et potentia partes sunt unius virtutis, quam simplicem esse dixisti? Non dico, inquit. Non sunt ergo partes, et tamen quatuor sunt, et una virtus est, eademque simplex est. Si ergo in una Patris persona et plura invenis et partes non invenis, quanto magis Pater et Filius et Spiritus Sanctus, et propter individuum deitatem unus est Deus, et propter singulorum perfectionem partes unius Dei non sunt? contra Maximinum.

II. Inst. Si proprietates personales saltem non distinguantur realiter a divina substantia, intelligi nequit qua ratione Pater, communicando hanc ipsam substantiam reliquis duabus personis, non communicet ipsis has easdem proprietates; quod si eas communicet, non amplius divinæ personæ distinguuntur realiter inter se, quod est contra Trinitatis dogma; ergo.

Resp. N. Optime enim intelligitur, si teneatur doctrina ecclesiæ catholicæ, qua instrumur dari inter divinam essentiam et attributa distinctionem virtualem sive rationis, quæ sufficit ad reddendam rationem de eo, quod una eademque res possit sub uno respectu communicari, non autem possit sub alio. Quare eo ipso quod Pater communicet Filio substantiam suam, debet necessario distingui realiter a Filio; alioquin nec Pater esset, nec Filius. Id ipsum dicatur de Spiritu Sancto. Etsi vero directe non communicet Filio paternitatem, communicat tamen, ex eo quod ipsi totam substantiam suam communicet, a qua proprietates relativæ reipsa non distinguuntur. Sed de his in tractatu de Trinitate.

PROPOSITIO V. — Admitti debet rationis seu cogitationis distinctio inter divinam essentiam ejusque attributa sive absoluta sive relativa, et inter attributa absoluta ipsa.

Quid intelligatur per distinctionem, quæ vir-

(1) Cfr. Petav. ib. § 5 et seqq.

tualis seu rationis dicitur, seu secundum cogitationem, κατ' ἐπίνοιαν, ut eam Græci vocant, satis enucleavimus initio hujus capituli. Adstruitur autem hæc propositio adversus Eunomium, qui, sublata hac distinctione, sic nitebatur Verbi divinitatem impugnare: Quidquid de Deo dicitur vel intelligitur, secundum substantiam est: hinc *ingenitum esse* Patri secundum substantiam est, sicut et *genitum esse* Filio secundum substantiam est. Diversum est autem ingenitum esse et genitum esse; diversa est ergo substantia Patris et substantia Filii, aliaque huic similia conficiebant eunomiani argumenta, seu potius cavillationes, quas recenset S. Epiphanius (1).

Sic vero propositionis enunciatae veritatem ostendimus: Ea ratione de Dei essentia ejusque attributis cogitare ac loqui debemus, qua sese nobis Deus ipse exhibuit, ac de se locutus est; atqui Deus, imbecillitati nostræ consulens, sese nobis exhibuit tanquam quid multiplex, ac de se suisque attributis ita locutus est, ut ea esse plurima intelligamus; ergo eadem ratione de Deo cogitare nos et loqui oportet. Porro cogitare et loqui de multis, in Deo secundum rem distinctis, omnino prohibemur; de multis itaque id facimus distinctis secundum solum mentis conceptum (2). Sane in Scripturis Deus modo perhibetur ut omnipotens, modo ut sapiens, modo ut justus, misericors, etc.; et Christus de se ipso loquens, Joan. XVI, 15, ait: *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt*. Ad quæ Christi verba alludens S. Gregorius Nazianzenus, *Oratione XLIV*, inquit: *Omnia quaecumque habet Pater sunt Filii, præterquam quod ingenitus est* (3). Atque eodem modo ceteri patres loquuntur, qui virtutem hanc distinctionem in Deo adversus Aëtium et Eunomium propugnant, Gregorius Nazianzenus et Gregorius Nyssenus, Basilius, Cyrillus Alex. aliique apud Petavium, lib. I, cap. IX, et seqq.

Ex quibus discimus 1. hanc rationis distinctionem provenire ex fecunditate tum mentis, tum rei contemplandæ; nempe Dei, qui etsi unus ac simplicissimus natura sua sit, pluribus æquivalet objectis, inter se distinctis, atque ex multiplici ejus efficientia, quæ ad plura, eaque distincta objecta se porrigit, unde in mente nostra plures ac distinctæ notiones oriuntur; seu, ut accuratius loquar, inde mens nostra fundamentum sumit multiplices ac di-

(1) Cfr. S. Epiphanius, qui, *Adversus hæreses*, lib. III, hæres. LXXVI, quæ est Anomæorum, triginta sex in medium profert argumenta Aëtii, ex hac sola voce *ingenitii* conficta, quibus S. Pater suas singillatim adiecit confutationes. Aëtii impietatem, in ejusmodi argutiis instituendis adversus Trinitatem, imitatus postea est Crellius socinianus, cujus opera extant in *Bibliotheca fratrum Polonorum*.

(2) Quod receptum esse ab ipsis profanis auctoribus, qui de Deo rebusque divinis scripserunt, ostendit Petavium, lib. 4, cap. 9. Hinc merito S. Hilarius hoc statuit principium, *De Trinitate* lib. V: *Non loquendum aliter de Deo est, quam ut ipse de se locutus est*.

(3) Πάντα ἃτα ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας. II, 44.

versas sibi eudendi ejusdem rei notiones. Discimus 2. hanc notionum differentiam, quas in Deo mens nostra apprehendit, diversos gradus habere, ac plusculum distare proprietates relativas ab essentia absolutisque proprietatibus, quam hæc ipsæ ab essentia distent et inter se; ex. gr. majus esse discrimen inter essentiam et paternitatem, quam inter bonitatem et eandem essentiam; quamvis neutrubi secundum rem, sed secundum ἐπίνοιαν ac rationem, differentia sit (1). Discimus 3. hanc necessario admittendam esse cogitationis distinctionem, ne, de Deo loquentes, inducamus notionum ac verborum confusionem, quæ necessario oriretur, si unam pro alia promiscue usurparemus, ex. gr. dum paternitatem nominamus, intelligeremus sapientiam et alia ejusmodi, in quo magna perversitas haberetur.

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Falsa est distinctio illa, quæ conformis et consentanea non est rei veritati, sive suo objecto; jam vero talis est distinctio rationis; quippe quæ tota residet in mente nostra, non autem in Deo. Quin imo, 2. ut observat Eunomius, si in comprehensione unius notionis altera non includitur, includitur opposita, ex. gr. si in notione ingeniti non includitur notio incorruptibilis, jam includeretur notio corruptibilis, et sic Deus, qua ingenitus est, esset corruptibilis, adeoque simul corruptibilis esset et incorruptibilis, incorruptibilis nempe in se, et corruptibilis in apprehensione mentis nostræ, quod est absurdum. Demum, 3. qui communi cuivis aliquid, quod sit proprium, adjungunt, ut inde complexum nescio quid coalescere prædicent, vel mentiuntur vel non; datur optio; si mentiantur, quid tandem attinet voces sine subjecto usurpare? si vera dicunt, composita igitur erit unaquæque Trinitatis persona, cui illam personæ vocem accommodamus; ergo.

Resp. Ad 1. *Dist. maj.* Si affirmando aut negando id fieret, C. si per meram abstractionem aut mentis apprehensionem N. Etenim cum mens nostra contemplatur aliquod objectum sub uno potius respectu quam sub alio, nihil affirmat vel negat de objecto ipso, sed hæret tota in obtutu illius, quod per se sine altero spectat. Eodem modo mathematicus, cum, abstrahendo a materia physica alicujus objecti, considerat tantum dimensiones vel longitudinis vel latitudinis vel profunditatis, nihil detrahit objecto, nec negat nec

(1) Cfr. Petavium, ibid. cap. 10, § 10. Ad id etiam S. Thom. in lib. I, *Sentent.* distinct. II, q. 1, art. 2, ubi constituto principio: « Quod quidquid est entitatis et bonitatis in creaturis, totum est a creatore, et quod omnes nobilitates omnium creaturarum inveniuntur in Deo, nobilissimo modo et sine aliqua imperfectione, *concludit*: Sic ergo dicendum est, quod in Deo est sapientia, bonitas, et hujusmodi, quorum quodlibet est divina essentia, et ita omnia sunt unum re, et quia unumquodque eorum sit in Deo secundum sui verissimam rationem, et ratio sapientiæ non est ratio bonitatis; in quantum hujusmodi, relinquitur quod sunt diversa ratione, non tantum ex parte ipsius ratiocinantis, sed ex proprietate ipsius rei. » Expendendus totus articulus.

affirmat esse aurum vel argentum, etc.; physicus, dum spectat materiam tantum, nullo habito respectu ad ejusdem dimensiones; chymicus, cum ab utrisque præscindit nec rimatur nisi molecularum affinitatem, nihil derogant rei veritati, neque propterea singulæ istorum considerationes falsæ et non consentaneæ objecto dicuntur; idem autem dic de modo seu ratione, qua mens nostra Deum contemplatur, et evanescit difficultas.

Ad 2. *Neg.* ut patet ex modo dictis. Dum enim mens aliquam proprietatem in Deo considerat, alias non excludit, sed ab iis tantum præscindit.

Ad 3. Idem esto responsum. Nec enim in his argutiis convellendis diutius immorari præstat. Mens enim, quæ apprehendere non potest uno appulsu, quod singulare et simplex in divina hypostasi est, distinguit inter divinam essentiam, quæ tribus personis communis est, et proprietatem, qua unaquæque persona est, eam apprehendit ut complexam seu compositam, ut sibi ejusdem aliquam ideam efformet, nec ideo infert compositionem proprie dictam in ipsa divina hypostasi esse. Cum itaque juxta captum mentis nostræ sic rem concipimus, nec affirmari potest nos verum dicere ex parte rei, nec mentiri dici possumus, dum propriam communi adjungimus.

II. Obj. Patres passim tradunt, 1. cum diversas de Deo notiones vocabulis exprimimus, eandem divinam substantiam nos designare: ita S. Basilius, *Epist. LXXX*, et S. Athanasius in *Decretis Nicænæ Synodi*, *decr. IV*, cap. 8, et alibi 2. Congruenter ad hanc patrum doctrinam concilium Remense sub Eugenio III celebratum, adversus Gilbertum Porretanum decrevit: *In theologia inter essentiam et personam ratio non distinguitur*; ergo.

Resp. Ad 1. *D. A.* Eandem exprimimus substantiam velut subjectam materiam, fundamentum et objectum reale harum notionum, C. eandem exprimimus substantiam in diverso ac formali conceptu mentis nostræ N. Citati proinde patres non aliud sibi volunt, cum dicunt diversas notiones, quas nobis de Deo ejusque proprietatibus efformamus, eandem divinam substantiam designare, quam notiones istas demum desinere in unum idemque simplex objectum, quod Deus est, qui pro fecunditate sua nobis præbet fundamentum earundem notionum, non autem contendunt has easdem diversas notiones in suo conceptu formali non esse nisi unam eandemque notionem, etiam cum ad Dei substantiam referuntur, ut patet ex ipsorum sermone, defendendi nempe divinitatem Verbi adversus arianos et eunomianos (1).

(1) Cfr. Petav. lib. 1, cap. 11, § 11, qui id ostendit, adductis veterum testimoniis. Cum S. Thomas p. 1, q. XIII, ar. 4. sibi objecisset: « Magis est unum quod est unum re et ratione, quam quod est unum re et multiplex ratione, *respondet ad 3*: Quod hoc ipsum ad perfectam Dei unitatem pertinet; quod ea, quæ sunt multipliciter et divisim in aliis, in ipso sunt simpliciter et unite. Et ex hoc contingit, quod est unum re et multiplex secundum rationem; quia intellectus noster ita multipliciter apprehendit eum, sicut res multipliciter ipsum representant. »

Ad 2. *D.* Ratio non distinguit inter essentiam et personam realiter, seu in sensu Gilberti, C. mente N. Gilbertus enim tria docebat: 1. duplicem esse rationem distinguendi, unam mathematicam, alteram theologiam; 2. rationem mathematicam eam esse, quæ logice distinguit ea, quæ non sunt in se distincta, rem videlicet eandem et simplicem diversis et inadæquatis conceptibus representando: rationem vero theologiam eam esse, quæ non distinguit nisi ea, quæ sunt in se distincta; 3. essentiam et personam in divinis distingui secundum rationem theologiam, non secundum mathematicam tantum, hoc est, distingui realiter, non vero tantum logice. Hanc autem realem distinctionem damnabat synodus, in eaque damnanda ipsis Gilberti verbis utitur (1).

CAPUT II.

DE DEI IMMUTABILITATE AC LIBERTATE.

Duas has divinas proprietates simul complexi sumus, quia nulla est difficultas in illis seorsim constituendis, ast non exigua est in iisdem simul conciliandis, eo magis quod, quæ opponuntur divinæ immutabilitati, magna saltem ex parte peti soleant ab ipsius libertate, et contra, quæ opponi solent divinæ libertati, ex capite immutabilitatis ipsius ut plurimum eruantur.

Ut enim in omni alia fere questione, sic circa Dei immutabilitatem oppositi inter se errores exorti sunt. Stoici siquidem Deum mutationi obnoxium sentiebant, teste Origene *Contra Celsum*, lib. III; Hermogenes e contra adeo Deum immutabilem statuit, ut ipsi, referente Tertulliano in libro adversus eundem, ademerit libertatem. Sociniani, media quadam via incedentes Deum immutabilem esse affirmant quoad substantiam mutabilem vero in suis decretis, seu in voluntatis actibus, ut sic ipsi sartam tectamque asserant libertatem. Nos vero juxta catholicæ doctrinæ regulam Dei immutabilitatem, tum ratione substantiæ, tum ratione actuum, vindicare debemus, nec non ejusdem libertatem.

Ad præcavendas difficultates, observandum est immutabilitatem nihil aliud esse nisi negationem transitus cujuscumque de statu in statum, seu ab uno modo se habendi ad alium, tum respectu sui, tum respectu temporis, tum denique respectu cujuscumque rei ab extrinseco positæ, ac proinde immutabilitatem eo plures gradus habere posse, quo magis ejusmodi transitus excludit, et cum de Dei immutabilitate disseritur, quod de ea affirmatur intelligendum esse de omnimoda immutabilitate.

Item considerandum est libertatem, prout hic accipitur, esse immunitatem a quacumque tum intrinseca tum extrinseca necessitate, seu ut vulgo dicitur, libertatem arbitrii et indifferentiæ, qua Deus possit agere vel non agere, velle hoc vel oppositum. Removeri autem duo a Dei libertate defectus debent, qui

(1) Cfr. Simonnet, *tract. De Deo*, disp. 111, art. 4.